

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора педагогічних наук, професора
Антонової Олени Євгеніївни на дисертаційне дослідження
Коваля Микити Сергійовича на тему
«Ціннісна детермінація особистісної самореалізації обдарованої
студентської молоді у вищих педагогічних навчальних закладах»,
представленого на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних
наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання**

1. Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із планами відповідних галузей науки

Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується нагальною потребою у громадянах, здатних адекватно сприймати зміни і продуктивно впроваджувати інновації: у людях, які мають нестандартне мислення, привносять новий зміст у соціальне, культурне, виробниче життя, уміють ставити й розв'язувати перспективні завдання щодо проектування майбутнього – тобто в неординарних творчих особистостях. Наявність у вищій школі значної кількості студентів з високим рівнем загальних і спеціальних здібностей вимагає комплексної роботи з їх розвитку і підтримки. Спеціально організована закладом вищої освіти робота з обдарованими студентами є реалізацією права особистості на індивідуальність, унікальність, внутрішню свободу, особистісну самореалізацію. Найкращою системою роботи з такою молоддю є така, в якій виявляється і розвивається кожна обдарована особистість, її прагнення, спрямованість, наполегливість. Відтак подальшого розв'язання потребує проблема забезпечення особистісної, соціальної та професійної самореалізації обдарованої особистості у нових соціально-економічних умовах. Саме на підвищення ефективності процесу особистісної самореалізації обдарованої молоді спрямований один із напрямів освітньої роботи, який отримав назву "педагогічний супровід" – система підтримки та допомоги обдарованій особистості в освітньому процесі. Зважаючи на вищезазначене, дисертаційне дослідження Коваля Микити Сергійовича на тему «Ціннісна детермінація особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у вищих педагогічних навчальних закладах» є актуальним і своєчасним.

Важливо відзначити, що дисертаційне дослідження виконано у межах теми «Теоретико-методичні засади формування загальнопедагогічної компетентності сучасного вчителя в контексті становлення європейського простору вищої освіти», яку здійснено відповідно до плану наукових досліджень Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (державний реєстраційний номер 0115U002571). Це підтверджує теоретичну та практичну значущість роботи.

2. Найбільш істотні наукові результати, що містяться в дисертації. Дисертантом:

- визначено й обґрунтовано педагогічні умови ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у педагогічних закладах вищої освіти (забезпечення ціннісного контексту психолого-педагогічного супроводу обдарованих студентів; конструювання соціокультурного простору педагогічного університету на основі аксіологічного підходу; розвиток креативних здібностей студентів на основі побудови особистісних стратегій самореалізації);
- теоретично обґрунтовано та розроблено модель ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді.

3. Нові факти, одержані здобувачем

Дисертаційна робота М.С. Ковалю є комплексним теоретико-експериментальним дослідженням, у якому розроблено теоретичні засади й педагогічні умови ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді та методику їх реалізації у педагогічних закладах вищої освіти.

У дисертаційному дослідженні М.С. Ковалю:

- *уточнено* сутність, структурні компоненти, критерії, показники й рівні особистісної самореалізації обдарованих студентів педагогічних університетів;
- *подальшого розвитку* набули форми й методи здійснення ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у педагогічних університетах.

Заслуговує на увагу підхід здобувача до обґрунтування авторського підходу до ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у педагогічних закладах вищої освіти. Базовою обрано модель, яка дає змогу визначити методологічні підходи, принципи, функції, педагогічні умови, зміст діяльності викладачів та студентів, методи і засоби реалізації поставлених завдань.

4. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Аналіз тексту дисертації М.С. Ковалю, автореферату та змісту публікацій дисертанта дозволяють зробити висновок про наукову обґрунтованість і достовірність викладених автором результатів.

Привертає увагу ґрунтовність джерельної бази, аналіз якої здійснив здобувач: 340 найменувань до першого розділу, 100 – до другого та 140 до третього, з них 8 – іноземними мовами. Це дає підстави стверджувати, що вихідні дані дисертаційної роботи мають наступність, базуються на аналітичному матеріалі і дозволяють достатньо глибоко висвітлити всі заявлені аспекти досліджуваної проблеми. Зокрема, здійснений автором системний аналіз наукових джерел за темою дисертації надав йому змогу

ґрунтовно проаналізувати, зіставити та визначити сутність базових понять дослідження.

Науковий апарат дисертаційної роботи, викладений у вступі, відрізняється чіткістю й логічністю формулювань; об'єкт, предмет, мета та завдання дослідження визначені адекватно темі і дають можливість сформувати достатньо цілісні уявлення про обрані змістові лінії роботи, її будову, інструментарій, способи інтерпретації отриманих результатів. Складний, міждисциплінарний характер предмету дослідження зумовили особливості розроблення його теоретичних засад, які у дисертації визначено чітко і достатньо обґрунтовано.

Одержанню достовірних і обґрунтованих результатів сприяло застосування комплексу теоретичних і емпіричних методів наукового дослідження, серед яких найбільш продуктивними виявлено: *теоретичні* – аналіз, синтез з метою комплексного ретроспективного та перспективного аналізу філософської, психологічної та педагогічної літератури для теоретичного обґрунтування проблеми; узагальнення, абстрагування, класифікація та проектування для визначення сутності та структурного аналізу основних понять; моделювання для розроблення експериментальної моделі та педагогічних умов ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованих студентів; *емпіричні* – спостереження, анкетування, опитування, тестування, експертне оцінювання, самооцінювання, педагогічний експеримент з метою апробації педагогічних умов; *статистичні* (критерій Пірсона χ^2) для перевірки достовірності результатів експериментального дослідження. Отримані експериментальні дані та результати їх опрацювання вказують на ефективність визначених автором педагогічних умов ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді.

Новизна і вірогідність загальних висновків дисертації підтверджуються результатами теоретичного та експериментального етапів дослідження, здійснених дисертантом, і загалом не викликають сумніву.

Дисертацію М.С. Ковалю написано на належному науковому рівні. Здобувач володіє теорією проблеми і методами її дослідження. Позитивне враження справляє оформлення роботи, вміщені в ній табличні та графічні матеріали. Одержані дисертантом результати достатньо переконливо представлено у висновках до розділів та загальних висновках, які відповідають найважливішим положенням рецензованого дослідження та його завданням.

Заслужовують на позитивну оцінку додатки до дисертаційної роботи, які вдало доповнюють її зміст. У них представлено фактологічний матеріал, що конкретизує, поглиблює важливі аспекти рецензованого дослідження.

Зміст автореферату відображає основні положення дисертації. Матеріали рецензованої наукової розвідки пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на засіданнях кафедри педагогіки і професійної освіти

Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, а також на науково-практичних конференціях різного рівня.

5. Значення для науки і практики отриманих автором результатів

Значення одержаних результатів для педагогічної науки визначається, передусім тим, що наукові здобутки М.С. Ковалю, зокрема розроблені ним педагогічні умови ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у педагогічних закладах вищої освіти складають теоретичну і методичну базу для подальших досліджень з проблеми навчання обдарованої молоді.

Слід зазначити, що результати дослідження М.С. Ковалю впроваджено в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/68 від 08.12.2017 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1/11 від 09.01.2018 р.), Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (довідка № 01-15/03/1888 від 26.12.2017 р.); Ізмаїльського державного гуманітарного університету (довідка 1-7/884 від 26.12.2017 р.), Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка (довідка № 05/78 від 19.12.2017 р.).

Важливим надбанням здобувача є також те, що матеріали його дослідницької роботи стали основою для розробки методичних рекомендацій «Ціннісна детермінація особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у педагогічних університетах» для викладачів та студентів закладів вищої освіти.

6. Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Теоретичні положення, висновки дисертації можуть застосовуватися викладачами та студентами вищих закладів освіти педагогічного спрямування для розширення курсів «Педагогіка», «Інноваційні технології навчання» та введення курсу «Технології розвитку обдарованості особистості» тощо. Теоретичні положення й висновки дослідження можуть бути реалізовані як у процесі підготовки майбутніх учителів, так і у системі післядипломної педагогічної освіти.

7. Оцінка змісту дисертації та її завершеність

Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел до кожного розділу та додатків. Обрана автором логіка і послідовність викладу тексту дисертації відповідає вирішенню поставлених завдань дослідження.

У першому розділі «Ціннісна детермінація особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді як психолого-педагогічна проблема» автором з'ясовано феноменологію поняття обдарованості студентської молоді; проаналізовано сутність особистісної самореалізації обдарованих студентів як філософської, соціологічної, психологічної та педагогічної категорії; визначено

особливості ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді.

Слід відзначити належну наукову і професійну грамотність й етичність автора щодо представлення визначень понять: «обдарованість», «педагогічна обдарованість», «обдарована студентська молодь», «особистісна самореалізація», «ціннісна детермінація» тощо.

Кожне поняття ретельно проаналізовано шляхом вивчення автором як відповідної наукової літератури, так і педагогічного досвіду, зіставлення різних точок зору, чіткого зазначення авторської позиції щодо розуміння базових категорій дослідження. М.С. Коваль виходить із розуміння обдарованості як певного рівня розвитку загальних і спеціальних здібностей у їх взаємопроникненні. При цьому самореалізація розглядається як виявлення і розвиток індивідом особистісних здібностей у всіх сферах діяльності, максимальне розкриття особистісного творчого потенціалу в соціокультурному контексті, максимальне використання власних здібностей, можливостей, талантів щодо розкриття себе. Автор послідовно доводить, що проблема самореалізації пов'язана з формуванням установок і ціннісних орієнтацій особистості під впливом освіти, де домінантними процесами є побудова ціннісних особистісних смислів, морального самовиховання, самопізнання.

Отож, заслуговує на схвалення спроба автора знайти взаємозв'язки між основними поняттями і пов'язати їх в єдине ціле, розуміючи при цьому обдарованість як детермінанту самореалізації, її передумову, котра може як сприяти, так і протидіяти цьому процесу залежно від внутрішньої позиції особистості.

У другому розділі «Діагностика особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді» автором визначено та обґрунтовано компоненти, критерії, показники та рівні сформованості особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді; описано програму та організацію констатувального етапу педагогічного експерименту, з'ясовано рівні і стан сформованості особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді.

Продуктивним вважаємо окреслений дисертантом компонентний склад особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді, до якого віднесено мотиваційний, гносеологічний, діяльнісний, а також визначені автором критерії дослідження рівнів особистісної самореалізації (ціннісно-мотиваційний, пізнавально-інтелектуальний, рефлексивно-діяльнісний).

Цікавими видаються запропоновані автором якісні показники критеріїв, що виступають характеристиками рівнів сформованості особистісної самореалізації обдарованих студентів.

Варті уваги результати вивчення стану сформованості особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді, які підтверджують необхідність забезпечення ціннісної детермінації особистісної самореалізації у майбутніх учителів за час професійної підготовки у педагогічному університеті.

У третьому розділі «Педагогічні умови та модель ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді та експериментальна перевірка їх ефективності» автором презентовано модель та обґрунтовано педагогічні умови ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді; представлено організацію та методику проведення педагогічного експерименту; проаналізовано результати його формувального етапу.

Заслуговує на увагу спроектована дисертантом модель ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді, що відображає взаємодію мети, критеріїв, рівнів сформованості особистісної самореалізації обдарованих студентів, педагогічних умов ціннісної детермінації та методики їх реалізації. Варте схвалення методологічне обґрунтування пропонованої моделі, яке складається з низки підходів, що охоплюють різні рівні методології дослідження: аксіологічний, культурологічний, особистісно-орієнтований, діяльнісний, акмеологічний, синергетичний.

Безумовним досягненням автора стали педагогічні умови ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованих студентів, виділені на основі аналізу психолого-педагогічної літератури й узагальнення результатів констатувального етапу педагогічного експерименту, зокрема: забезпечення ціннісного контексту психолого-педагогічного супроводу обдарованих студентів; конструювання соціокультурного простору педагогічного університету на основі аксіологічного підходу; розвиток креативних здібностей студентів на основі побудови особистісних стратегій самореалізації.

Надзвичайно цікавою, на нашу думку, є запропонована дисертантом методика реалізації зазначених педагогічних умов: психолого-педагогічний супровід особистісної самореалізації обдарованих студентів, методи моделювання професійного середовища майбутніх учителів, проблемно-ситуаційні методи (сюжетні кейси; особистісно-орієнтовані ситуації; ситуації-проблеми; ситуації-оцінки; ситуації-ілюстрації; розігрування рольових ситуацій тощо).

За результатами дисертаційного дослідження автором запропоновано методичні рекомендації «Ціннісна детермінація особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у педагогічних університетах», які можуть бути застосовані викладачами як педагогічних, так і класичних університетів.

У мовностилістичному оформленні дисертації враховано особливості наукового стилю мовлення. Чітку логічну структурованість роботи забезпечують лаконічні висновки та узагальнення, систематизація матеріалу в таблицях та діаграмах після окремих масивів інформації

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

Загалом позитивно оцінюючи наукове і практичне значення отриманих дисертантом результатів, слід відмітити деякі дискусійні положення, а також висловити окремі побажання:

1. У п.1.2 «Особистісна самореалізація обдарованої студентської молоді як філософська, соціологічна, психологічна та педагогічна категорія» автором наводиться багато понять, близьких за значенням (самовдосконалення, самовиховання, самодіяльність тощо), однак не встановлюються між ними зв'язки та залежності.

2. У п.2.1 «Компоненти, критерії, показники та рівні сформованості особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді» дисертантом здійснено аналіз компонентної структури особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді. Однак по ходу викладу матеріалу не зрозуміло, структура якої саме властивості визначається. Так, на с. 141 йдеться про *самореалізацію*, а на с.142 вже йдеться про *педагогічну обдарованість* та її структурні компоненти, далі знову про *самореалізацію*. На нашу думку, у зазначеному текстовому матеріалі дещо порушена логіка викладу.

3. На с.149 автором вводиться назва одного із компонентів особистісної самореалізації – *гносеологічний*. На нашу думку така назва виходить за межі позначення компоненту особистісного утворення, оскільки походить від назви розділу філософії, що вивчає теорію пізнання в цілому. Можливо варто було б використати назву *гностичний*, що частіше зустрічається у педагогічній термінології.

4. При визначенні сутності діяльнісного компоненту особистісної самореалізації автором наводяться думки інших дослідників щодо його значення і наповнення. Думка ж самого автора, на жаль, залишається поза контекстом.

5. На с.210 серед інших методологічних принципів, що були покладені автором в основу створення моделі ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді, йдеться про принцип диференціації. Думаю, що оскільки у роботі йдеться про обдаровану молодь, доцільним було б одним із підходів визначити диференційований, а не обмежуватися принципом. Тим більше, що на с.217 автор саме про це зазначає.

Висловлені зауваження, однак, не знижують загального позитивного враження від дисертаційного дослідження.

9. Повнота викладання результатів в опублікованих працях

Основні положення дисертації М.С. Ковалю достатньо висвітлені в 22 одноосібних працях автора, з яких 6 – у фахових виданнях, 9 – у зарубіжних виданнях, 4 – у виданнях, індексованих міжнародною наукометричною базою Index Copernicus, 3 статті – в інших виданнях.

Наукові положення, висновки та рекомендації достатньо повно викладено в означених друкованих працях.

10. Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації М.С. Ковалю.

11. Висновок

Аналіз дисертаційної роботи, автореферату та опублікованих праць дає підстави зробити висновок про те, що дисертаційне дослідження Ковалю Микити Сергійовича на тему «Ціннісна детермінація особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у вищих педагогічних навчальних закладах» є завершеним, цілісним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, які дали змогу автору здійснити комплексне вирішення важливого актуального наукового завдання, що полягало в науковому обґрунтуванні, розробці та реалізації теоретичних і методичних основ ціннісної детермінації особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у вищих педагогічних навчальних закладах.

Враховуючи актуальність, новизну, значущість результатів дослідження для педагогічної науки й практики, дисертаційна робота «Ціннісна детермінація особистісної самореалізації обдарованої студентської молоді у вищих педагогічних навчальних закладах» заслуговує на позитивну оцінку, відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника» щодо кандидатських дисертацій та іншим інструктивним вимогам МОН України щодо кандидатських дисертацій, а її автор – Микита Сергійович Коваль – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент:

завідувач кафедри педагогіки
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
доктор педагогічних наук, професор

О.Є. Антонова

Підпис зав. кафедри педагогіки засвідчую
проректор з наукової та міжнародної роботи
доктор педагогічних наук, професор

Н.А. Сейко

